

УДК 355.233/237

Вовк М. П.

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано специфіку організації освітнього процесу у підготовці майбутніх фахівців для Національної гвардії України, визначено стратегічні напрями підвищення ефективності освітнього процесу у контексті підготовки курсантів з урахуванням сучасного законодавчого ресурсу. Здійснено вибіркового моніторингу навчальних планів, програм дисциплін у контексті підготовки фахівців для Національної гвардії України, а також спостереження за організацією освітнього процесу підготовки курсантів з урахуванням законодавчих документів щодо реформування вищої військової освіти в Україні. Визначено стратегічні напрями підвищення ефективності освітнього процесу у контексті підготовки фахівців Національної гвардії України.

Ключові слова: військова освіта, освітній процес, Національна гвардія України, майбутній фахівець, професійна компетентність.

У зв'язку з європейськими науково-освітніми трансформаціями зростають вимоги до змісту, організації та якості освіти, що є пріоритетним напрямом реформування національної освіти в Україні. Основні напрями, принципи, тенденції реформування військової освіти регламентуються законодавчими документами: Конституцією України, Законами України "Про вищу освіту", "Про Національну гвардію України", "Про освіту", Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки. Відповідно до Закону "Про вищу освіту" національна освіта, зокрема військова, в Україні реформується на основі **принципів**: сприяння сталого розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя; міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейський простір вищої освіти за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи [1]. Військова освіта є складовою національної освіти, що ґрунтується на фундаментальному історичному досвіді, інноваційній основі та відповідає суспільним потребам підготовки фахівців, наділених високим рівнем професійних компетентностей. Станом на початок 2015/2016 н.р. Міністерству оборони підпорядковано 4 ВНЗ, у т.ч. 1 університет, 2 академії та 5 інститутів; Міністерству внутрішніх справ України – 5 ВНЗ, у т.ч. 4 університети та 1 академія.

Фахівців для Національної гвардії України готують у двох навчальних закладах: Національній академії Національної гвардії України та факультеті підготовки фахівців для Національної гвардії України Національної академії внутрішніх справ України. Згідно з Законом "Про Національну гвардію України" підготовка рядового, сержантського і старшинського складу проводиться у відповідних навчальних військових частинах (центрах) Національної гвардії України, а також на договірних засадах у навчальних частинах Збройних Сил України чи правоохоронних органів спеціального призначення та навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ України [2].

Проблеми організації освітнього процесу у вищих навчальних закладах військового спрямування розглядалась у працях В. Телелима, Ю. Приходька, В. Молдавчука, М. Нещадима, В. Ягулова та ін. Особливості структурування змісту загальногуманітарних, фахових дисциплін, добору відповідних методів і форм опанування навчального матеріалу у контексті професійної підготовки військовослужбовців висвітлені у дослідженнях І. Блошинського, А. Дерев'янчука, Д. Москаленка, В. Галкіної, М. Гніденка, Л. Олійника, О. Прохорова та ін. Однак у працях науковців не знайшли належного висвітлення проблеми реформування військової освіти, зокрема професійної підготовки майбутніх фахівців Національної гвардії України, організації освітнього процесу у вимірах сучасних стратегічних напрямів трансформації національної військової освіти. Тому **метою статті** є аналіз специфіки організації освітнього процесу у підготовці майбутніх фахівців для Національної гвардії України, визначити стратегічні напрями підвищення ефективності освітнього процесу у контексті підготовки курсантів НГУ з урахуванням сучасного законодавчого ресурсу.

Відповідно до Закону "Про вищу освіту" (2014), "Національної стратегії розвитку освіти в Україні до 2021 р." (2013), Закон "Про Національну гвардію України" результатом підготовки фахівців у вищому навчальному закладі, є готовність фахівців Національної гвардії до реалізації основних функцій НГУ, а також володіння спектром професійних компетентностей.

Відповідно до Закону "Про вищу освіту" (2014) компетентність визначається як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [1].

Згідно з міжнародними даними в результаті проведення 20 досліджень проблеми компетентностей було складено перелік 85 різних компетентностей. При цьому компетентності класифікувалися за такими категоріями: інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здатності); міжособистісні (навички спілкування, соціальна взаємодія та співпраця); системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань, здатність планування змін для удосконалення систем, розроблення нових систем) [4, с. 10-12].

Формування означеного спектру компетентностей здійснюється в результаті організації освітнього процесу. Згідно з Законом "Про вищу освіту" **освітній процес** – це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості [1].

Сучасний освітній процес характеризується постійним прагненням до оновлення всіх складових, насамперед змісту та основних методів і форм. Інноваційність підходів до реалізації освіти виступає показником його сучасності та результативності.

Зміст освіти формується науково обґрунтованою системою теоретичного, дидактичного, методичного, практичного навчального матеріалу для відповідних освітніх рівнів. Складовим змісту освіти є нормативний (інваріантний) та вибіркового (варіативний) компоненти. Нормативний компонент змісту освіти визначають відповідні державні стандарти освіти, а вибіркового – вищий навчальний заклад, окремий курсант. Зміст освіти визначають також освітньо-професійна програма підготовки, структурно-логічна схема, навчальні програми дисциплін, інші нормативні акти органів державного управління освітою та вищого навчального закладу; його відображено у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах і дидактичних засобах.

З метою з'ясування відповідності змісту освіти відповідно до Закону "Про освіту", "Про вищу освіту", Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" (2009) було здійснено вибіркового моніторинг навчальних планів факультету підготовки фахівців НГУ у 2015/2016 навчального року, а також контент-аналіз результатів освітнього процесу на факультеті.

Соціально-гуманітарна підготовка передбачає опанування знань з дисциплін українознавчого, мовознавчого, історичного, філософського, соціологічного, культурологічного спрямування. Соціально-гуманітарна складова на факультеті підготовки фахівців для НГУ реалізується через зміст дисциплін гуманітарної і соціально-економічної підготовки ("Історія і культура України", "Філософія", "Соціологія", "Українська мова професійного спрямування", "Юридичне документознавство", "Основи економічної теорії" тощо).

Водночас варто констатувати, що недостатня увага надається дисциплінам мовно-комунікативного спрямування. Адже упродовж одного року навчання курсанти не можуть опанувати лексикографічний, термінологічний, понятійний матеріал з курсу "Українська мова професійного спрямування", а також у них не може сформуватись високий рівень мовленнєвої культури (усної і писемної). Особлива увага має надаватись музейній педагогіці як потужному ресурсу формування культурологічної та полікультурної компетентності майбутнього фахівця Національної гвардії України.

Фахова підготовка – передбачає набуття курсантами теоретичних знань з основ наук відповідної спеціальності та спеціалізації, формування практичних умінь, необхідних для ефективної реалізації професійної діяльності. Зміст фахової підготовки на факультеті підготовки фахівців для НГУ визначається навчальними дисциплінами фахового спрямування, які належать до циклу фундаментальної підготовки, циклу дисциплін професійної та практичної підготовки (інваріантна та інваріантна складові).

Варто констатувати на широкій диференціації дисциплін фахового спрямування:

– юридично-правового: "Історія держави і права України", "Теорія держави і права", "Історія держави і права зарубіжних країн", "Конституційне право", "цивільне право і процес", "Міжнародне право", "Судові і правоохоронні органи України" "Кримінологія", "Військова топографія", "Стрілецька зброя та вогнева підготовка", "Розвідка", "Управління повсякденною діяльністю підрозділів", "Фізичне виховання та спеціальна фізична підготовка", "Статuti Збройних сил України" тощо;

– психологічного: "Юридична психологія", "Загальна психологія", "Історія психологія", "Конфліктологія", "Психодіагностика", "Психофізіологія", "Соціальна психологія", "Практикум з загальної психології", "Юридична психологія", "Основи психотерапії", "Вікова психологія", "Військова психологія", "Психологічне супроводження службової діяльності підрозділів НГУ", "Основи психологічного консультування" тощо;

– психолого-педагогічного: "Педагогічна психологія", "Психологія праці", "Військова педагогіка та виховна робота в підрозділах НГУ" та ін.

Водночас курс "Педагогіки" повинен викладатися для фахівців усіх спеціальностей НГУ, що створить підґрунтя для опанування принципів, закономірностей дидактики, теорії виховання, методів і форм різних видів виховання (інтелектуального, естетичного, морально-етичного, патріотичного, національного тощо). Вимагає структурування зміст багатьох фахових дисциплін на основі міждисциплінарного, інтегративного підходів.

Практична підготовка – органічна складова професійного становлення майбутнього фахівця НГУ. Завданням практичної підготовки є: поглиблення теоретичних знань на основі практичного навчання; вироблення у майбутніх фахівців умінь практичної діяльності у військових підрозділах. Практична підготовка здійснюється через фахові практики і стажування та забезпечує послідовний перехід від навчання до діяльності, що дозволяє уникнути спектру проблем адаптаційного характеру у професійній діяльності.

Неперервна професійна практика є своєрідною практичною лабораторією застосування набутих курсантами теоретичних знань та практичних умінь, саморозкриттю внутрішнього потенціалу, їх прагнення до самовдосконалення, самоосвіти. Тому важливою проблемою в організації навчальних практик і стажування є наставницька позиція керівника практики, його авторитет, професіоналізм.

Виховна складова професійної підготовки майбутніх фахівців НГУ спрямована на виховання особистісних якостей курсантів, це система організаційних, морально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та військово-соціальних заходів, спрямованих на формування і розвиток у майбутніх фахівців професійно необхідних якостей, моральної самосвідомості, що має забезпечити високу бойову і мобілізаційну готовність, зміцнення військової дисципліни та правопорядку, згуртування курсантів, особового складу, військових колективів [3].

У контексті підготовки фахівців для Національної гвардії України ця робота здійснюється відповідно до Закону України "Про Національну гвардію України", нормативних документів. Зусилля викладачів, керівного складу спрямовані на забезпечення військової дисципліни, уважного ставлення до психологічних особистісних проблем курсантів. Водночас спостерігається проблема недостатнього використання різних форм національно-патріотичного виховання, зокрема, екскурсій, персонологічних (авторських) лекцій, презентацій, відеолекторіїв тощо.

У контексті підвищення ефективності організації освітнього процесу у контексті підготовки фахівців для Національної гвардії України актуалізується проблема використання традиційних форм навчання курсантів. Насамперед організація лекційного заняття потребує структурованого підходу, що пов'язано зі значним обсягом навчального матеріалу, а також можливостями курсантів опанувати інформацію самостійно. Під час проведення лекції викладач має звертати особливу увагу на засвоєність матеріалу, а це можливо шляхом використання інтерактивних методів (зіставлення, порівняння, мозковий штурм тощо). Ефективним засобом проведення лекції є презентації, відеоматеріал, що стимулює пізнавальну діяльність курсантів.

Організація практичних і семінарських заняття вимагає змістових і формальних змін у напрямі необхідності застосування проблемного підходу до формулювання теоретичних питань, активізації дослідницько-пошукової діяльності, самостійної роботи з інформаційними ресурсами. Важливо застосовувати особистісно орієнтований підхід до кожного курсанта, що активізує їх творчий потенціал, формує здатність до самонавчання, самоудосконалення.

Самостійна робота курсанта забезпечується комплексом навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум тощо. Самостійна робота курсантів чітко регламентована режимом навчання. Саме тому виникла необхідність створення електронних ресурсів, віртуальних бібліотек з метою системного навчально-методичного забезпечення. На сьогодні самостійна робота є повноцінним складником освітнього процесу нарівні з аудиторною роботою, тому актуалізується проблема інформатизації і комп'ютеризації навчання. У цьому контексті існує необхідність оновлення матеріально-технічних ресурсів (підручників, посібників, словників тощо), використання засобів медіа педагогіки (Інтернет-медіа (аналог періодичного ЗМІ або унікальний ресурс); видання на CD, DVD-дисках (повна або часткова копія паперового чи візуального примірника); копія (оригінал) примірника, розміщеного в Інтернеті (традиційна версія продукту відсутня).

Проблеми організації освітнього процесу у контексті підготовки фахівців для НГУ можна екстраполювати залежно від загальноновизначених у світовому контексті компетентностей, а також з урахуванням законодавчих документів стратегічного значення для реформування вищої, зокрема й військової освіти, в Україні:

1. У контексті удосконалення соціально-гуманітарної складової професійної підготовки фахівців НГУ потребує коригування мовно-комунікативна підготовка курсантів. Курс "Українська мова за професійним спрямуванням" вивчається упродовж I курсу. Водночас 5 кредитів недостатньо для формування високого рівня мовно-комунікативної компетентності.

2. Розширення варіативної частини дисциплін на основі міждисциплінарних спецкурсів, спрямованих на формування психолого-педагогічної компетентності, що дозволяє сприяє формуванню критичного мислення, здатності до аналізу і синтезу суміжного матеріалу, розв'язання професійних проблем, формуванню дослідницьких умінь. Відсутні дисципліни міждисциплінарного типу: "Психологія особистості", "Історія військової освіти", "Комунікативна психологія", "Мовно-комунікативна практика", "Риторика" тощо.

3. Посилена увага до естетичного виховання, формування національної свідомості. Зокрема, серед дисциплін соціально-гуманітарного спрямування має бути курс "Естетика і етика", метою якої є опанування ціннісними категоріями добра, краси, істини, що сприятиме розвитку естетичної культури, морально-етичних установок. Використання засобів "музейної" педагогіки.

4. Фахова підготовка має забезпечити певний мінімум знань з таких проблем, як: міжнародний досвід військової підготовки, права людини та демократичне громадянство, знання про Європу і світ і освіта з питань охорони здоров'я та безпеки. Тобто у змісті фахових дисциплін особливу увагу варто приділити проблемам культури, мови, освіти, науки зарубіжжя, що сприятиме формуванню толерантної світоглядної позиції курсантів.

5. У процесі організації практики викладачі мають спрямовувати курсантів на виявлення ініціативності залучення у її проведенні, формування мотивації до самовдосконалення через опанування досвіду військової справи.

6. Організація самостійної роботи має стати цілісним компонентом освітнього процесу. У зв'язку з цим актуалізується проблема комп'ютеризації та інформатизації освітнього процесу.

7. Використання інтерактивних методів у процесі лекційних, семінарських, практичних занять ("мозковий штурм", дискусія, робота в малих групах, "акваріум", тренінг тощо).

8. Створення електронних навчально-методичних ресурсів.

9. Активізація науково-дослідницької роботи курсантів шляхом розширення проблематики досліджень на міждисциплінарній основі, проведення методичних семінарів із залученням найбільш активних, здібних курсантів.

10. Підвищення професійної, зокрема педагогічної компетентності, педагогічної майстерності науково-педагогічного складу факультету шляхом самоосвіти, стажування. Цьому сприяє співпраця з науково-дослідними установами, науковими школами у галузі педагогіки, проведення спільних семінарів, конференцій тощо.

Отже, стратегічними напрямками підвищення ефективності освітнього процесу у контексті підготовки фахівців НГУ мають бути: оновлення змісту навчальних дисциплін на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого підходу; підвищення ефективності використання наукових досягнень на основі використання інноваційних технологій; інформатизація освітнього процесу, удосконалення бібліотечного та інформаційно-ресурсного забезпечення; урахування світового досвіду у змісті, формах і методах навчання; перебудова освітнього процесу на засадах розвивальної педагогіки, педагогіки співробітництва, особистісно орієнтованого підходу; забезпечення розвитку та функціонування української мови як державної, задоволення мовно-освітніх потреб курсантів; створення умов для вивчення іноземних мов, формування толерантного ставлення до культури інших народів; посилення мовної, культурологічної, естетичної підготовки, національно-патріотичного виховання; опанування фахової мовою (українською та іноземною); удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, підвищення їх управлінської культури; забезпечення умов для створення комплексу сучасних засобів навчання (навчально-методичних, електронних, технічних, інформаційно-комунікаційних тощо); підвищення індивідуальної мобільності курсантів, науково-педагогічних працівників шляхом самоосвіти, самонавчання.

Використані джерела

1. Закон "Про вищу освіту" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

2. Закон "Про Національну гвардію України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/876-18>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Концепція виховної роботи у Збройних силах та інших військових формуваннях України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yur-info.org.ua/doc/1725499/Pro-Kontseptsiiu-vikhovnoi-roboti-u-Zbroinikh-Silakh-ta-inshikh-viiskovikh-formuvanniakh-Ukraini>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Розроблення освітніх програм: метод. реком. / Авт.: В.М. Захарченко, В.І. Луговий, Ю.М. Рашкевич, Ж.В. Таланова; за ред. В.Г. Кременя. – К. : ДП "НВЦ "Пріоритети", 2014. – 120 с.

Voysk M.

SPECIFIC OF ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS IN CONTEXT OF PREPARATION OF FUTURE SPECIALISTS OF NATIONAL HOUSEHOLD TROOPS OF UKRAINE

In the article the specific of organization of educational process is analysed in preparation of future specialists for the National household troops of Ukraine, certainly strategic directions increases of efficiency of educational process in the context of preparation of students taking into account a modern legislative resource. The selective monitoring of curricula, programs of disciplines, is carried out in the context of preparation of specialists for the National household troops of Ukraine, and also supervision, after organization of educational process of preparation of students taking into account legislative documents in relation to reformation of higher military education in Ukraine. Certainly, that by strategic directions of increase of efficiency of educational process in the context of preparation of specialists of National household troops of Ukraine must be: an update of maintenance of educational disciplines is on principles of competence, personality oriented approaches; an increase of efficiency of drawing on scientific accomplishments is on the basis of the use of innovative technologies; improvement a library and informatively resource providing; an account of world experience is in maintenance, forms and methods of studies; conditioning is for the study of foreign languages, forming of tolerant relation, to the culture of other people; strengthening of linguistic, culturological, aesthetically beautiful preparation, patriotic education; capture professional by a language (Ukrainian and foreign); improvement of the system of preparation, retraining and in-plant training, scientifically pedagogical workers, increase of them administrative culture; providing of terms is for creation of complex of modern facilities of studies (electronic, technical, informatively communication and others like that); increase of individual mobility of students, scientifically pedagogical workers by a self-education, self-training.

Key words: *military education, educational process, National household troops of Ukraine, future specialist, professional competence.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2016 р.